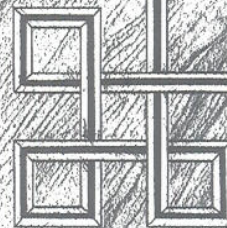

BRUIJS & SCHULTE

Stichting Restauratie Atelier Limburg
t.a.v. Mevrouw A. van Grevenstein-Kruse

Amsterdam, 25-02-1996

betreft: project Oranjezaal

Geachte mevrouw,

Op 12-02 t/m 13-02 en 19-02 t/m 20-02 heb ik assistentie verleend bij de onderzoekswerkzaamheden aan de Oranjezaal van Paleis Huis Ten Bosch. Mijn werk bestond hoofdzakelijk uit het losnemen van lambrizeringdelen, vloerdelen en lijstwerk en het weer terugzetten daarvan.

Vrijwel alle delen die losgenomen werden zijn in een recent verleden voor de laatste maal losgehaald en weer bevestigd met spaanplaatschroeven en gegalvaniseerde nagels. Deze zijn gehandhaafd om praktische redenen. Alleen daar waar gevaar bestond voor het spontaan loskomen van lijsten of lambrizeringdelen als gevolg van de eerder genoemde, recentelijke bevestiging, is een extra schroef ter zekering aangebracht.

Nagels en schroeven van lijstwerk die door de doeken van de beschilderingen heen gingen zijn weggelaten.

Overigens is bij het aanbrengen van de lijsten om de doeken erg slordig omgesprongen met de manier van fixeren; nog zeer veel nageltjes van bijvoorbeeld de kwart-rond afdekprofieltjes van de kaderlijsten en van veel kaderlijsten zelf die nog niet losgenomen geweest zijn, perforeren de doeken op zeer veel plaatsen.

Tijdens mijn aanwezigheid heb ik de vrijheid genomen om naast de lambrizing, de vloer en het lijstwerk ook het vaste meubilair zoals de vergulde wandtafels, de luchters, kandelabers en appliques aan een globaal onderzoek te onderwerpen.

In het kader van een totaal interieurproject van niet-roerende objecten lijkt het mij zinvol en noodzakelijk ook hiervoor een plan van aanpak te ontwerpen. Wellicht kunt U dit onder de aandacht van de architect, de heer K. van den Ende brengen.

Hierbij mijn bevindingen:

lambrizing:

- Alle lambrizingdelen zijn op de gelijmde, koude voegnaden losgekomen. Deze kunnen opnieuw verlijmd worden en eventueel zodanig worden gefixeerd dat ze demontabel worden en door werking van het hout door de klimaatwisselingen niet meer snel opnieuw los zullen laten. Omdat de lambrizingpanelen los zijn geweest en niet meer precies op de zelfde plaats teruggezet zijn kloppen veel aansluitingen onderling, in relatie tot de doeken en de doorgangen niet meer.
- De kaderlijsten en hun opgespijkerde kwartrondprofielen zijn op een onverantwoorde manier gemonteerd (zie inleiding). Dit komt omdat op veel plaatsen waar deze lijsten zitten er geen 'rugmateriaal' achter zit waar dit logischerwijze op bevestigd zou moeten worden. Nu zitten ze dus vaak door de doeken heen gespijkerd en geschroefd. Als er aan de doeken gewerkt gaat worden is dit het moment hier een plan voor te ontwerpen.

Bruys & Schulte meubelrestauratie

doorgang Japanse Zaal:

- De basementen van de losstaande pilaren van de doorgang naar de Japanse Zaal zijn in slechte conditie. Het podium is een verstekte doos waarop een gedraaid basement van 8 verlijmde beukehouten klossen staat. Bij beide pilaren zitten deze delen los en hun aansluitingen corresponderen niet meer met elkaar. Voor de kapitelen geldt hetzelfde verhaal.
- Bij de rechter pilaar zitten in de schacht grote scheuren als gevolg van uitdroging.
- De vergulding laat op zeer veel plaatsen los of is er al afgevallen. Lelijke retouches en gedeeltelijke overschilderingen/verguldingen ontsieren het geheel. Veel krijtgrond, met name op de basementen bladdert los.
- De pilasters aan de muur zijn constructief in goede conditie. De bevestiging van de brandblusser aan de rechter -pilaster lijkt mij onverantwoord. De linker pilaster komt als geheel los van de muur.
De beide blokbasementen zitten los. De aansluiting met de lambrizing is niet correct.
- De delen van het gesneden schouwfries komen los. Hier en daar zijn breuken zichtbaar.

doorgang entree hal:

- Voor conditie lambrizerings- en betimmeringsdelen: zie aanbevelingen W. Haakma Wagenaar.
- Het bovendeurreliëf vertoont een grote horizontale scheur. De bovenkant lijkt iets verschoven naar de linker kant. Aan de rechter kant zit een onlogische afdeklat.. De vulstukken aan de onderkant ter ondersteuning zitten los, zijn sterk gekrompen en passen niet meer.
Door toevoeging van grote schroeven is gepoogd om de spanning in het hout te compenseren. Het reliëf zou in zijn geheel losgenomen moeten worden, de twee delen t.o.v. elkaar gemiddeld, gepositioneerd en gefixeerd. Daarna hevestigen met mogelijkheid tot krimp-constructie.

vloerdelen:

- De vloer is gemaakt van notehout dat nu nog een dikte meet van plm 45 mm. De delen zijn tot 50 cm breed wat exceptioneel genoemd mag worden. Ook het gebruik van notehout overigens. De delen zijn in een geometrisch patroon gelegd naar de vorm van de ruimte en het plafond. Tussen de delen zitten lichthouten biezen van plm 1,5 cm breedte die de delen afzonderlijk maar ook de vlakken markeren. De biezen zijn tapsvormig en 2 cm dik.
De vloerdelen zijn genageld met taaie nagels op de onderliggende balken, meestal aan één zijde en op de koppen door de bovenkant heen en afgepropt met een notehouten stopje. Aan de overblijvende zijde zijn deze blind genageld in een uitgespaarde sponning die afgedekt wordt door de ingelijmde, tapse biezen. Ik vermoed dat de delen onderling met messing en groef verbonden zijn; dit was echter nog niet helemaal duidelijk omdat in het originele gedeelte van de vloer nog te weinig losgenomen is.
Afgaande op de losgenomen biezen zou de houtsoort citroenhout (Chloroxylon Swietenia) kunnen zijn, afkomstig van Brazilië of Ceylon. De losgenomen biezen zijn echter uit een stuk genomen waaronder de luchtkanalen zitten. Op die plaatsen is flink met de vloer geknutseld. Nader onderzoek is dus nog nodig, omdat veel biezen vervangen zijn in die delen van de vloer met o.a. ook mahonie en notehout.
- Op de bouwtekeningen staan arceringen die doen vermoeden dat er met donkere of gekleurde banen gewerkt is als vakmarkering binnen het geometrische patroon. Dit zou in relatie kunnen staan tot de verdeling in het plafond. Op de vloer zelf is duidelijk dat bij een paar vakken een zeer donker geaderd notehout gebruikt is als randmarkering maar dit is niet zo consequent als op de tekening. Wellicht is indertijd een combinatie met donkerebeits gebruikt om dit contrast te verkrijgen. Dit zou dan later (na de oorlog) weggeschaafd en geschuurd kunnen zijn.
- Veel biezen zitten los of komen los. Bij het loshalen van een paar biezen bleek dat er al gerepareerd is met epoxy- en polyeruthaanlijmen. Op plaatsen waar de vloerdelen t.o.v. elkaar gekrompen zijn en er dus kieren zichtbaar worden, zijn soms deze kieren ingevuld met stroken

Bruys & Schulte meubelrestauratie

- notehout en soms door bredere lichthouten biezen. Het geheel van deze invulstroken, met name de verbreedde en vervangen lichte biezen, verstoren het patroon.
- De vloervlakken bij de wandtafels zijn verbouwd bij het inleggen van de luchtkkanalen, evenals de partijen voor de buitendeuren. De plankmaten en het patroon kloppen hier niet meer.
 - De vloer als geheel is erg verbleekt en verdient onderhoud. Veel delen die loskomen moeten weer deugdelijk vastgezet worden.
 - Om tot een plan van aanpak voor de vloer te komen zal nog een apart onderzoek gedaan moeten worden naar hoe de vloer geweest is in conceptvorm (ontwerp) en wat daarna daadwerkelijk uitgevoerd is. Ook de aanpassingen door de tijd heen moeten in kaart gebracht worden. De huidige conditie kan op basis van een goede schaaltekening in kaart gebracht worden.

N.B. De vraag van het ingenieursbureau of er 1 à 2 cm rondom vrijgemaakt kan worden voor de geforceerde luchtcirculatie is technisch uitvoerbaar maar mijns inziens ethisch ontoelaatbaar. Bovendien vraag ik mij af wat er met de vloer gebeurt als er gedroogde dan wel bevochtigde lucht aan de onderkant (éénzijdig) langsgejaagd gaat worden. Krimp en uitzetten zal de vloer ernstig beschadigen omdat de planken afzonderlijk gefixeerd zitten. De heer Hennis (?) van Rijks Gebouwendienst heeft een aantal propjes verwijderd om een doorgang voor de endoscoop te vinden. Deze is uiteindelijk gevonden via de tafelbelstoppen in de vloer.

luchters, kandelaars, kandelabers en wandtafels:

- Hoewel het onderzoek zich niet richt op 'vast meubilair' lijken mij in dit geval enkele constatering op zijn plaats. Al deze interieurstukken zijn 'niet-roerend' met het interieur verbonden en vormen dus een onlosmakelijk eenheid met het interieur als geheel.
- De luchters, kandelaars en kandelabers zijn een combinatie van gedraaide- en gestoken ornamentdelen. Alle draaiwerk is uitgevoerd in iepenhout, alle snijwerk in lindehout. Het gesneden ornamentwerk is van zeer fijne kwaliteit, dit is goed te zien aan de kandelaars die op de balustrade van de omgang bij de koepel staan. Op het houtwerk is een lijn-krijtgrondering aangebracht met daarop een ten dele hoogglanzende polimentvergulding. Een dergelijke vergulding is zeldzaam binnen het Hollandse interieur.
 - Helaas is de krijtgrond op zeer veel plaatsen aan het losbladder. Bovendien zit op de vergulding vaak een dikke laag van latere verguldingen met als buitenste laag een gerimpelde olievergulding, die bovendien erg vervuild is (vet, vliegenpoep). Dit alles geeft het van oorsprong sublieme snij- en verguldwerk een goedkoop en lelijk aanzien en is het resultaat van onoordeelkundig restaureren in het verleden.
 - Voor de wandtafels (lindehout) geldt eenzelfde verhaal. De conditie van het verguld- en het snijwerk is hier nog veel schrijnender op deze tafels direkt op de inzuigopeningen van de luchtinstallatie staan. Hierdoor is veel materiaalverlies opgetreden. Bovendien is door veelvuldige reparatiewerkzaamheden met gips en bronsverf alle finesse uit deze meubels verdwenen.

Ik zou U in overweging willen geven van de vergulde objecten in de Oranjezaal een apart project te maken, uit te voeren door ter zake kundige restauratoren. Ik denk dat het mogelijk is om van de objecten de loszittende delen vast te zetten en de nog onderliggende polimentvergulding bloot te leggen. De kwaliteit van de stukken in het ensemble van de Oranjezaal lijkt een gedegen onderzoek te rechtvaardigen. Onze firma zou graag een haalbaarheidsonderzoek uitvoeren in samenwerking met de beste en meest consciëntieuze verguldingsrestaurator in Nederland.

Ik hoop dat U hiermee voldoende informatie heeft.
Met vriendelijke groet,

c.c. W. Haakma Wagenaar